

VI. Zróżnicowanie jakości życia ludności na świecie

5. Zaspokajanie potrzeb edukacyjnych

Edukacja

- **Dostęp do edukacji** jest uznawany za jedno z najważniejszych praw każdego człowieka.
 - Wiedza i umiejętności zdobywane podczas kolejnych lat nauki ułatwiają zrozumienie zjawisk i procesów zachodzących na Ziemi, korzystanie z dorobku kulturowego ludzkości i aktywne uczestnictwo w życiu społecznym.
 - Brak odpowiedniego wykształcenia uniemożliwia wykonywanie wielu zawodów, szczególnie tych lepiej płatnych.
 - Upowszechnienie edukacji należy do najważniejszych zmian społecznych, które dokonały się w ciągu ostatnich stu lat.
 - Wciąż jednak dostęp do niej jest na świecie mocno zróżnicowany.
 - Mieszkańcy wielu krajów na świecie (miliony młodych ludzi) dalej nie uzyskują nawet podstawowego wykształcenia.

Ogólny system edukacji

- **Edukacja** – proces nabywania wiedzy i umiejętności oraz kształtowania postaw zgodnie z przyjętymi wzorcami.
 - **Edukacja formalna (szkolnictwo)** – odbywa się w tworzonych w tym celu instytucjach (szkołach lub uczelniach wyższych), w których nauczyciele realizują z uczniami lub ze studentami ustalone szczegółowe programy nauczania.
 - **Edukacja nieformalna** – odbywa się poprzez kontakt z otoczeniem (zwłaszcza z rodziną i rówieśnikami), mediami i w związku z wykonywaną pracą zawodową.

Edukacja formalna

- **Edukacja formalna**, czyli po prostu szkolnictwo, realizowana jest zwykle na trzech poziomach (uwaga: pierwszym poziomem jest edukacja przedszkolna – obejmuje edukację dzieci nie będących w wieku szkolnym).

Edukacja formalna (szkolnictwo)

NA POZIOMIE PODSTAWOWYM:

- zwykle od 5-7 roku życia ucznia (wcześniej może być poprzedzona edukacją przedszkolną)
- trwa najczęściej 6-8 lat
- najczęściej jest obowiązkowa
- odbywa się w publicznych placówkach
- z reguły jest bezpłatna
- obejmuje jednolity program kształcenia podstawowych umiejętności, m.in. czytania, pisanie i liczenia

NA POZIOMIE ŚREDNIM (PONADPODSTAWOWYM):

- obejmuje nastolatków
- trwa najczęściej 4-6 lat (kończy się zwykle w momencie osiągnięcia pełnoletności)
- w krajach wysoko rozwiniętych zwykle jest obowiązkowa (w krajach słabo rozwiniętych zwykle zależy od woli i możliwości finansowych rodziców)
- ukierunkowana na zdobycie bardziej szczegółowej wiedzy i umiejętności, przygotowujących do podjęcia studiów lub pracy

NA POZIOMIE WYŻSZYM:

- obejmuje osoby dorosłe
- jest dobrowolna
- obejmuje programy umożliwiające zdobycie bardzo szczegółowej wiedzy i umiejętności z wąskiej dziedziny, przygotowując do podjęcia pracy
- w większości krajów jest płatna (w wielu krajach, prócz możliwości studiów odpłatnych jest możliwość wyboru studiów bezpłatnych), co stanowi ważną barierę finansową dla studentów (oraz ich rodzin)

Edukacja formalna (szkolnictwo) obecnie

- Do XIX w. jedynie niewielki odsetek ludności świata miał dostęp do jakiegokolwiek edukacji formalnej.
 - Obecnie na świecie na poziomie podstawowym edukacja obejmuje większość dzieci, zaś utrzymanie systemu edukacyjnego stanowi jedno z najważniejszych zadań każdego państwa.
 - W tym celu ponoszone są bardzo duże wydatki.
 - Większość krajów uważa, że na edukacji nie można oszczędzać i np. nauczyciele odpowiedzialni za jej jakość powinni być jak najlepiej wynagradzani, ponieważ to się w przyszłości zwróci.
 - Tak jest np. w krajach skandynawskich, Europy Zachodniej (np. w Szwajcarii średnie roczne zarobki nauczyciela szkoły średniej wynoszą ponad 110 tys. franków szwajcarskich) i Południowej.
 - Niestety w Polsce obserwujemy, że realne zarobki wszystkich nauczycieli, szczególnie tych najbardziej doświadczonych wyraźnie odbiegają do średniej Unii Europejskiej.
 - Niedostatecznie finansowana jest zresztą cała edukacja co ma przełożenie na jakość kształcenia (odczuwają to uczniowie).
 - Jak można tym samym wywnioskować z powyższych informacji sama organizacja systemów edukacji formalnej w poszczególnych państwach jest różna – co ma przełożenie na jej jakość.

Uczestnictwo w edukacji formalnej na świecie

- Według międzynarodowych standardów **edukacja powinna być bezpłatna i obowiązkowa dla wszystkich (przynajmniej na poziomie podstawowym)**.
- Jednak w niektórych państwach, szczególnie tych mniej zamożnych, nadal tak nie jest.
 - W wielu krajach powszechna edukacja w rzeczywistości nie dotyczy wszystkich dzieci ze względu na ubóstwo, konieczność wykonywania obowiązków domowych lub słabą dostępność komunikacyjną szkół (duże odległości uczniów od szkoły).
- Poziom uczestnictwa w edukacji formalnej, a tym samym stopień zaspokojenia potrzeb edukacyjnych, zazwyczaj ocenia się na podstawie kilku wskaźników:
 - **współczynnik skolaryzacji (brutto i netto),**
 - **średniej liczby lat edukacji otrzymanej przez mieszkańców w wieku 25 lat i starszych,**
 - **oczekiwanej liczby lat edukacji dla dzieci rozpoczynających proces kształcenia,**
 - **nakładów finansowych ponoszonych na edukację,**
 - **liczby uczniów przypadających na jednego nauczyciela (zwykle porównania dotyczą poziomu podstawowego).**

Wskaźnik skolaryzacji brutto

- **Współczynnik skolaryzacji brutto** – relacja liczby osób uczących się na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.
 - I tak, współczynnik skolaryzacji dla szkoły podstawowej wyliczamy dzieląc liczbę wszystkich uczniów szkół podstawowych bez względu na wiek przez liczbę ludności w wieku 7-15 lat (wiek przypisany do tego poziomu).
 - Wynik następnie podajemy w ujęciu procentowym.
 - Współczynnik ten dobrze obrazuje poziom edukacji w danym państwie (określa powszechność nauczania).
 - W jego ocenie brane są pod uwagę trzy poziomy: podstawowy, ponadpodstawowy i wyższy.

Wskaźnik skolaryzacji netto

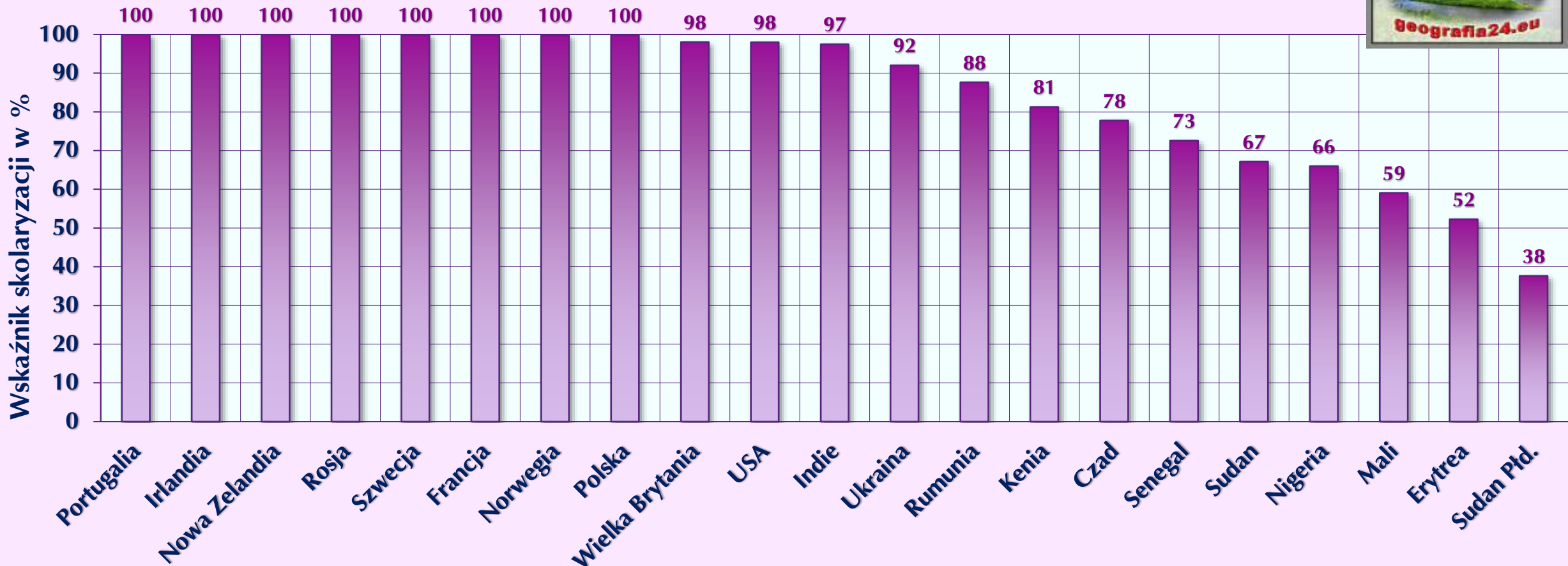
- **Współczynnik skolaryzacji netto** – relacja liczby osób w danej grupie wieku uczących się na danym poziomie kształcenia do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Wskaźnik skolaryzacji (netto) dla szkoły podstawowej w %

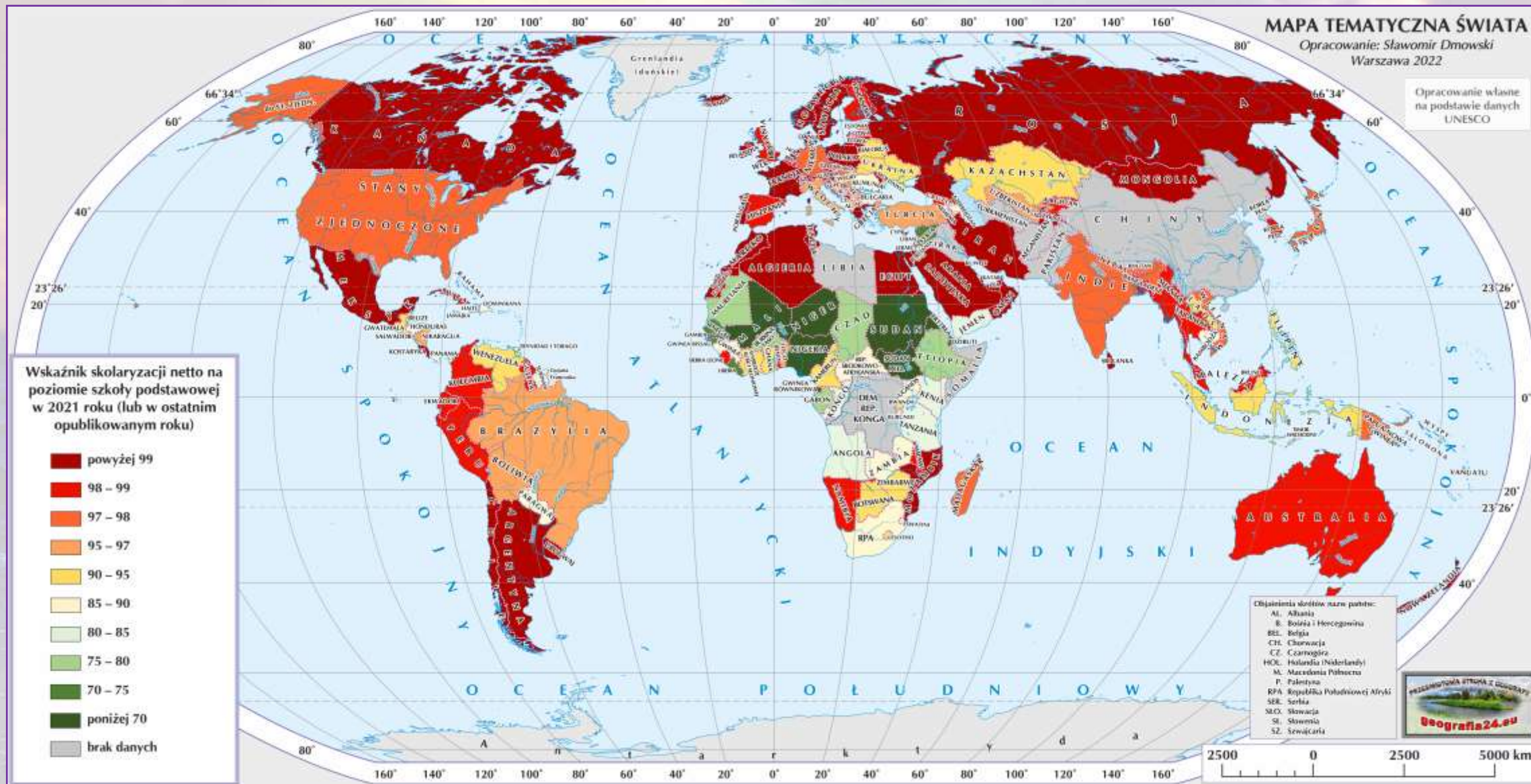
- **Na poziomie szkoły podstawowej** najniższy wskaźnik skolaryzacji występuje w Afryce Subsaharyjskiej (poza RPA).
 - Nieco wyższe występują w południowej i południowo-zachodniej Azji, Afryce Północnej oraz Ameryce Środkowej.
 - Średnie wartości wskaźnika skolaryzacji notowane są w Ameryce Południowej i Azji Południowo-Wschodniej.
 - Najwyższe wartości występują w wysoko rozwiniętych krajach Europy, Ameryki Północnej oraz Australii i Japonii.

Wskaźnik skolaryzacji (netto) na poziomie szkoły podstawowej w 2021 r. wg danych UNESCO

Edukacja na poziomie podstawowym

- Edukacja na poziomie podstawowym w 2021 roku określona wskaźnikiem skolaryzacji netto wyniosła około 91%.
- Poza systemem edukacyjnym na tym poziomie znalazło się tym samym około 9% wszystkich dzieci.

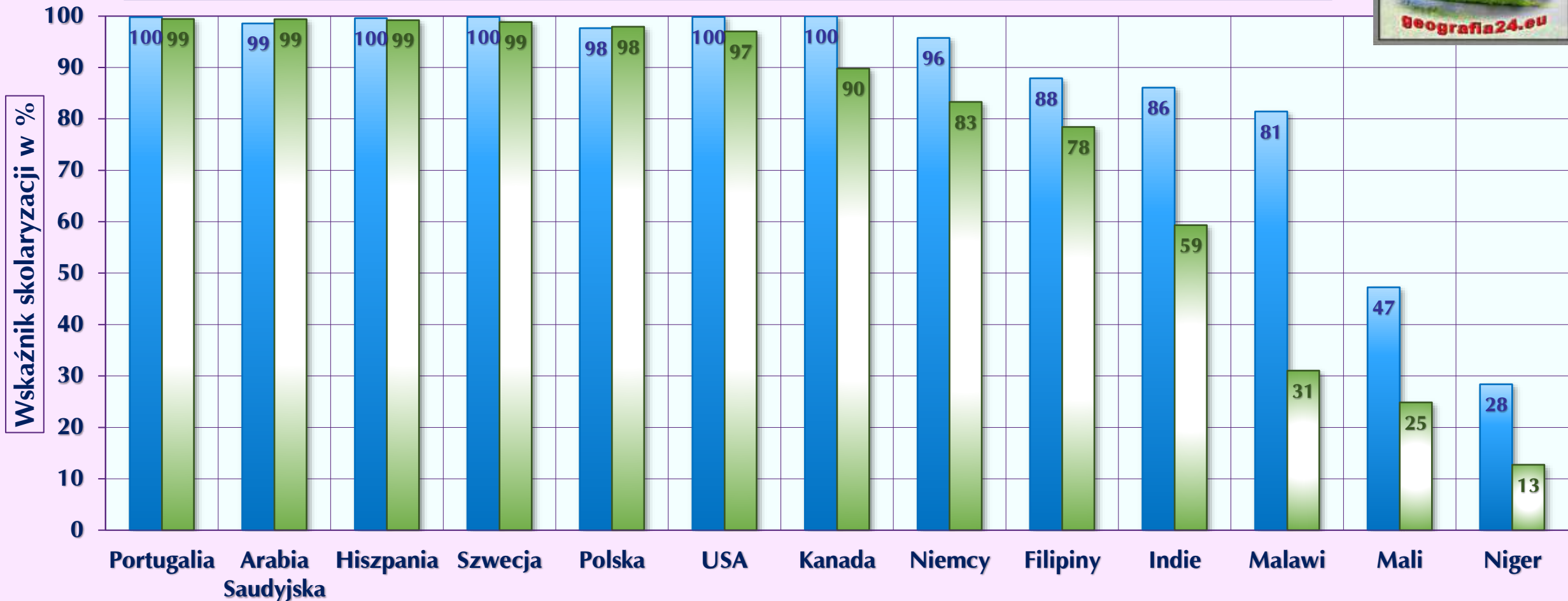

Edukacja na poziomie średnim (edukacja ponadpodstawowa)

- Na poziomie średnim w 2020 r. globalny wskaźnik skolaryzacji na świecie wyniósł zaledwie 75,6%, przy czym:
 - w szkołach średnich I stopnia ("lower secondary"; zwykle jest obowiązkowy) – 84,6%,
 - w szkołach średnich II stopnia ("upper secondary"; najczęściej jest nieobowiązkowy) – jedynie 66,7%.

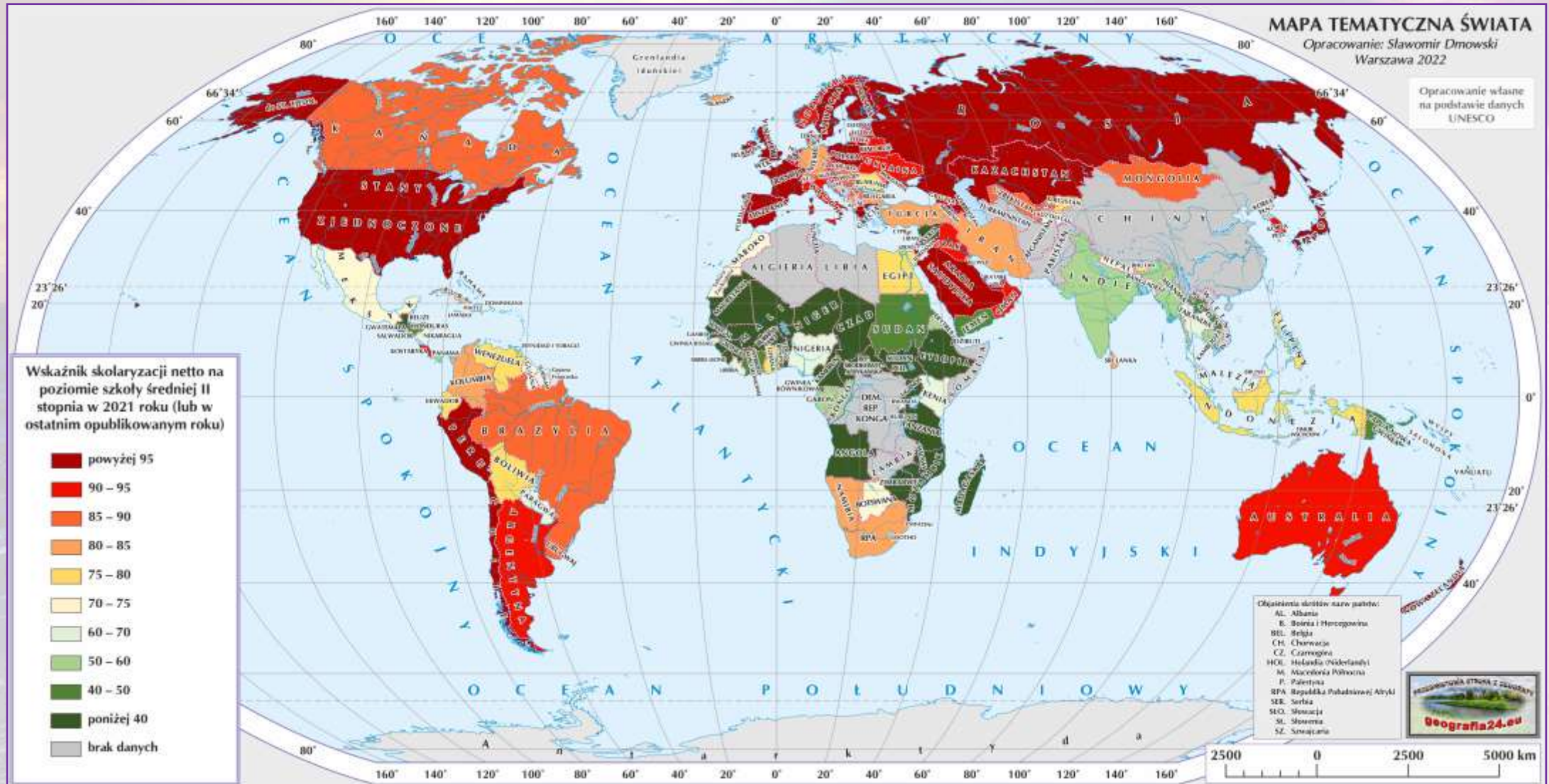

Wskaźnik skolaryzacji (netto) na poziomie szkoły średniej w 2021 r. wg danych UNESCO

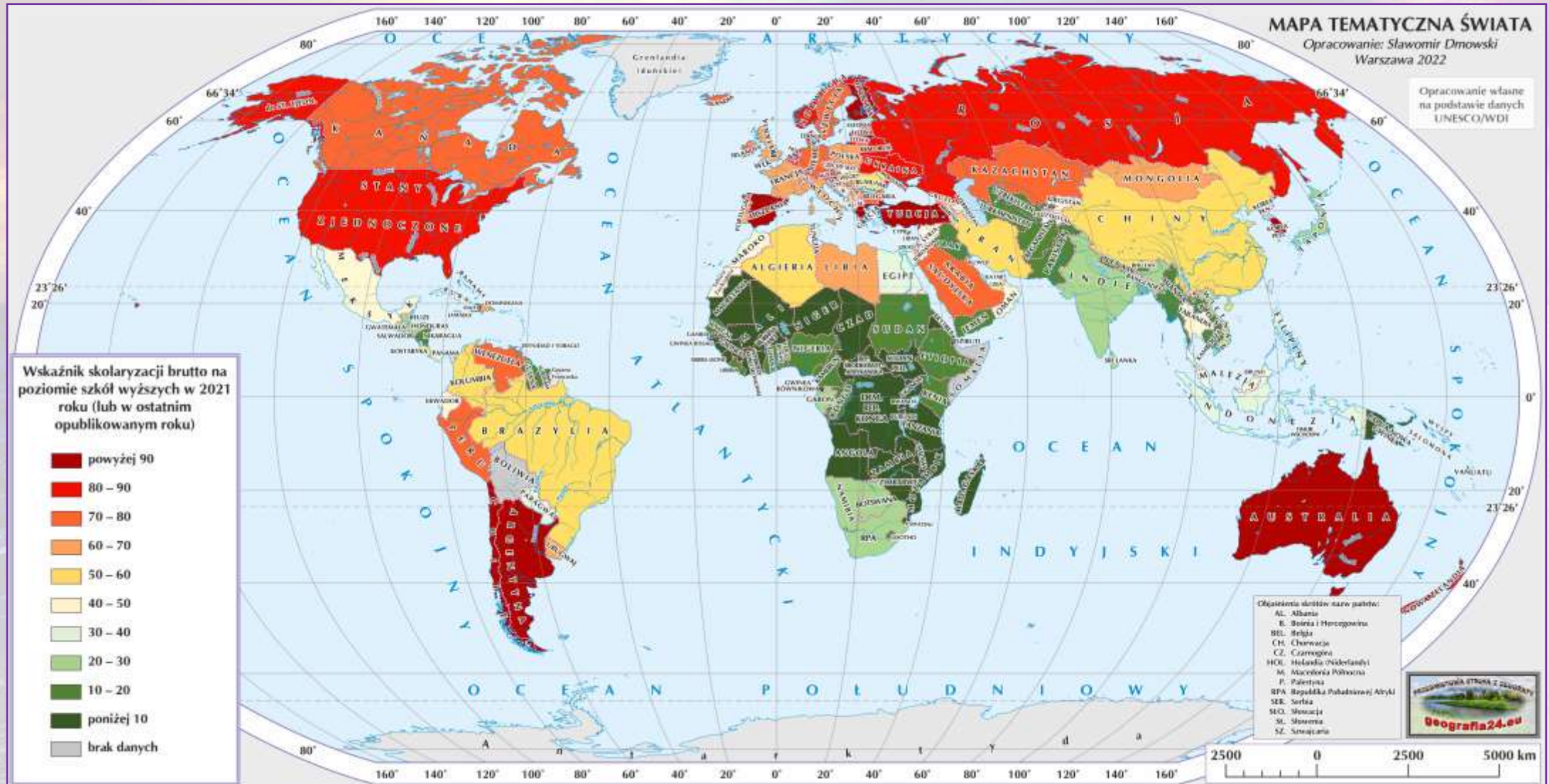
Wskaźnik skolaryzacji (netto) dla szkoły średniej w % (edukacja ponadpodstawowa)

- Nauka w szkole średniej często dalej nie powszechna w wielu państwach słabiej rozwiniętych gospodarczo.
- Sytuacja ta dotyczy w szczególności krajów Afryki Subsaharyjskiej, w których do szkół średnich (szczególnie szkół średnich II stopnia) uczęszcza mniej niż połowa nastolatków.

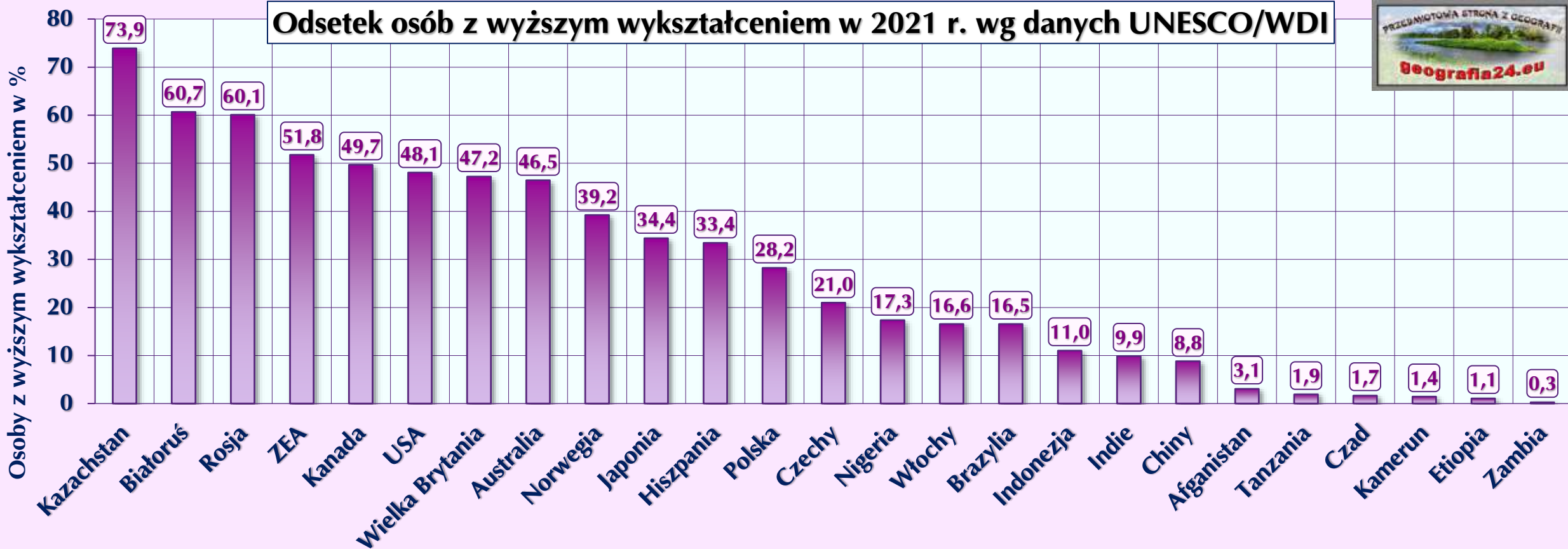
Edukacja na poziomie wyższym

- Jeszcze niższe i bardziej zróżnicowane są wskaźniki uczestnictwa w edukacji **na poziomie wyższym**, przy czym:
 - w niektórych państwach wysoko rozwiniętych wartość wskaźnika skolaryzacji przekracza 50%,
 - w niektórych państwach Afryki wartość wskaźnika skolaryzacji jest poniżej 5%.

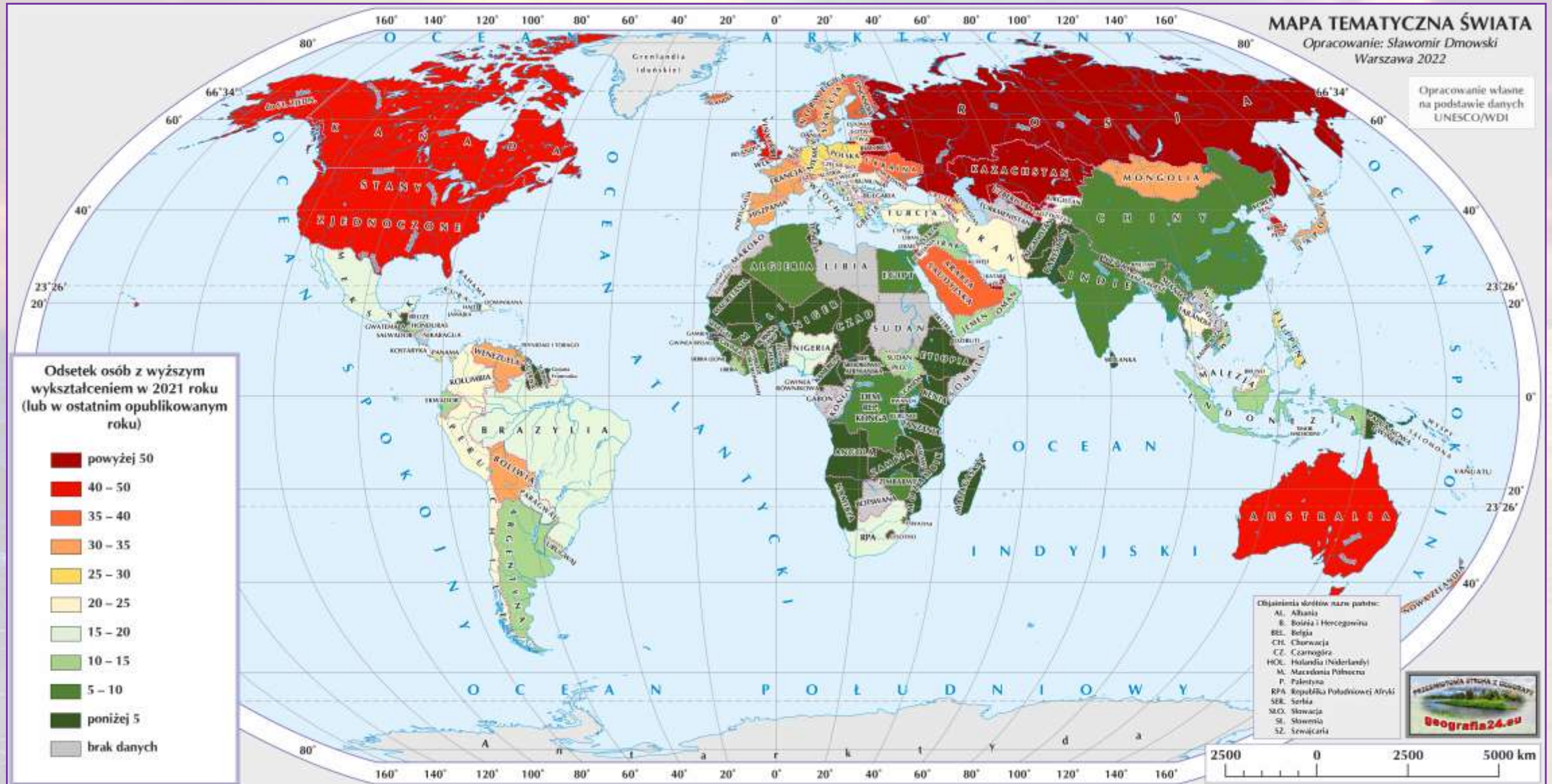
Udział osób z wyższym wykształceniem w państwach świata

- W 2020 roku na świecie studiowało około 236 mln osób, czyli ponad dwukrotnie więcej niż w 2000 roku.
 - W tym okresie najwyższy wzrost liczby studentów nastąpił w średnio rozwiniętych państwach świata, w szczególności o dużej liczbie mieszkańców (np. Chiny, Indie, Nigeria i Brazylia).
- Najwyższy **udział osób z wyższym wykształceniem** występuje w najlepiej rozwiniętych krajach świata.
 - Wraz ze wzrostem odsetka osób z wyższym wykształceniem, obserwujemy wzrost wartości współczynnika skolaryzacji (tym samy opis tego wskaźnika jest bardzo podobny).

Udział osób z wyższym wykształceniem w państwach świata

- Najwyższy udział osób z wyższym wykształceniem występuje w Kazachstanie, Uzbekistanie, Białorusi, Rosji, ZEA, Kanadzie, Singapurze, USA, Wielkiej Brytanii, Australii, Armenii, Korei Południowej, Szwajcarii, Estonii i Norwegii.

Studia za granicą

- Duży wybór kierunków studiów oraz zróżnicowanie poziomu uczelni, opłat za studia i możliwości uzyskania stypendiów skutkują, że edukacja na poziomie wyższym często powoduje konieczność zmiany miejsca zamieszkania, w tym nawet **wyjazdu za granicę**.
- W 2020 r. poza granicą swojego kraju uczyło się **6,4 mln studentów** (z wyłączeniem uczestników krótkoterminowych wymian, np. w ramach programu “Erasmus+”) – około trzykrotnie więcej niż na początku XXI w (w 2000 r. – 2,1 mln).

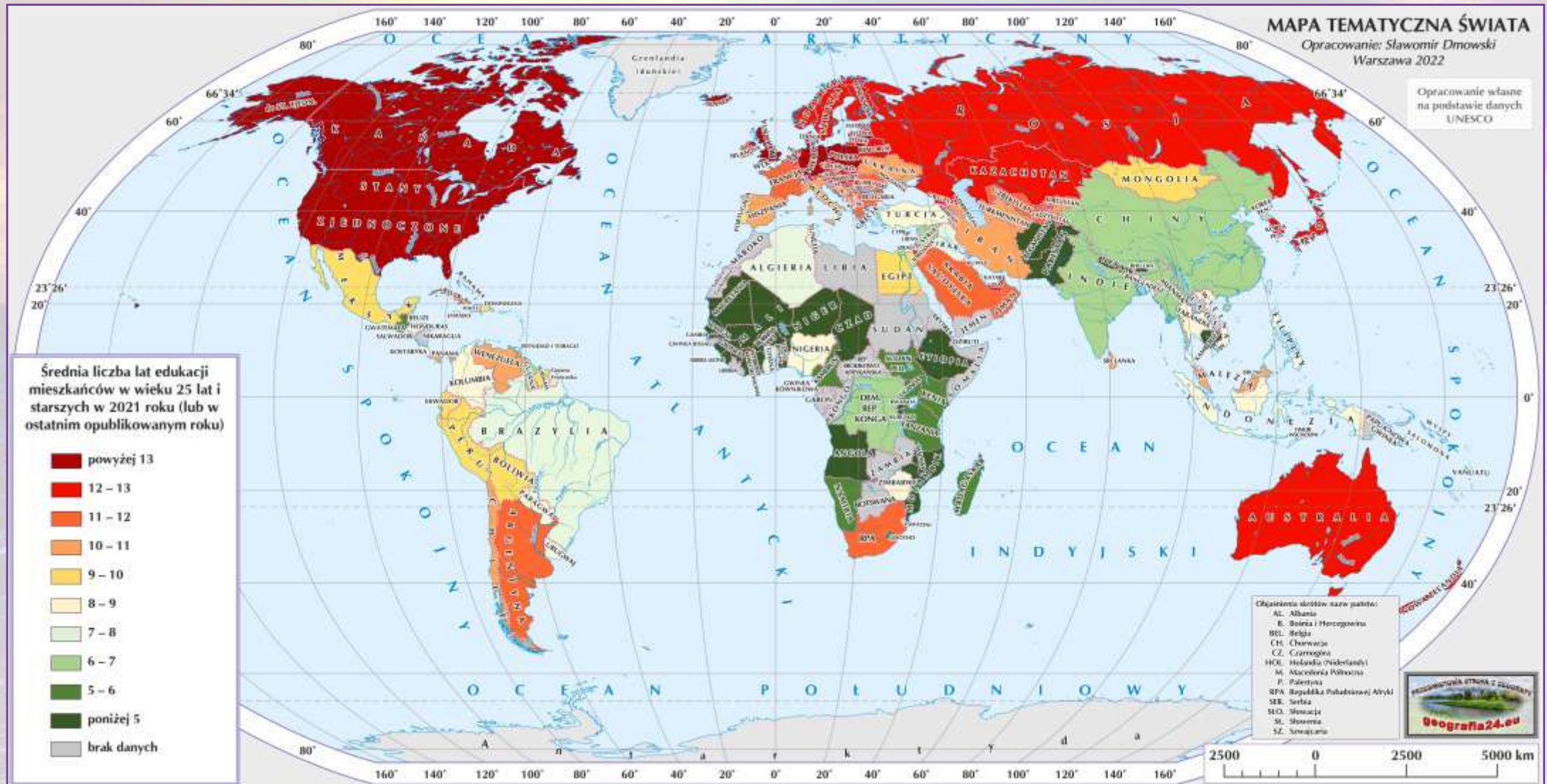
Studia za granicą

- W zagranicznych wyjazdach edukacyjnych obserwujemy pewnych geograficznych prawidłowości:
 - zwykle odbywają się one na dość krótkich dystansach, np. między krajami Europy, np.
 - w krajach europejskich łącznie studiowało 2,5 mln osób – najwięcej w Wielkiej Brytanii – aż 551 tys. osób, Niemczech – 369 tys., Rosja – 283 tys. (z innych krajów b. ZSRR), Francja – 252 tys., Niderlandy – 125 tys. i Polska – 62,1 tys.;
 - młodzież z państw średnio rozwiniętych gospodarczo, wyjeżdża głównie do krajów wysoko rozwiniętych, np.:
 - w Ameryce Północnej studiowało 1,3 mln osób – najwięcej w USA – 957 tys. i Kanadzie – 323 tys.,
 - w Australii z Oceanią studiowało 510 tys. osób – najwięcej w Australii – 458 tys. i Nowej Zelandii – 44 tys.;
 - najwięcej osób wyjeżdża na studia z wysoko rozwiniętych krajów Europy oraz Azji (głównie z Chin i Indii).

Średnia liczba lat edukacji mieszkańców w wieku 25 lat i starszych

- Na świecie wciąż występują duże różnice w średniej liczbie lat edukacji mieszkańców w wieku 25 lat i starszych.
- Najwyższa wartość tego wskaźnika występuje w Europie (Niemcy, Szwajcaria, Islandia, Estonia, Litwa, Wielka Brytania, Łotwa i Polska), Ameryce Północnej (Kanada, USA), zaś najniższa w Afryce i Azji Południowo-Wschodniej.

Średnia liczba lat edukacji mieszkańców w wieku 25 lat i starszych w obrębie państw

- Równie duże różnice jak w przypadku różnych państw świata obserwujemy także w obrębie nich samych.
 - Najwyższe wartości wskaźników uczestnictwa w edukacji są typowe dla zamożniejszych grup społecznych lub mieszkańców miast.
 - Dawniej chłopcy mieli znacznie większe szanse na zdobycie solidnego wykształcenia niż dziewczęta.
 - Tę prawidłowość dalej dobrze widać na obszarach wiejskich w najłabiej rozwiniętych krajach Afryki i Azji Południowej.
 - Jednak w większości państw średnio i wysoko rozwiniętych liczba uczennic i studentek jest wyższa od liczby uczniów i studentów, co ma związek z następującymi faktami:
 - rezygnacją chłopców z dalszej nauki ze względu na konieczność podjęcia pracy,
 - uwarunkowaniami kulturowymi – w niektórych krajach pewne zawody są tradycyjnie wykonywane przez mężczyzn (np. kierowca – ich kształcenie trwa krócej – nie wymaga studiów wyższych), a inne – przez kobiety (np. pielęgniarka),
 - zaobserwowana wyższa sumienność uczennic niż uczniów, ułatwiająca naukę na poszczególnych etapach edukacji.

Alfabetyzm i Analfabetyzm

- **Alfabetyzm** – określenie odnoszące się do podstawowej kompetencji człowieka polegającej na umiejętności czytania i pisania, koniecznej do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym.
- **Wskaźnik alfabetyzmu** – określa odsetek osób w wieku 15 lat i więcej posiadających umiejętność czytania i pisania.

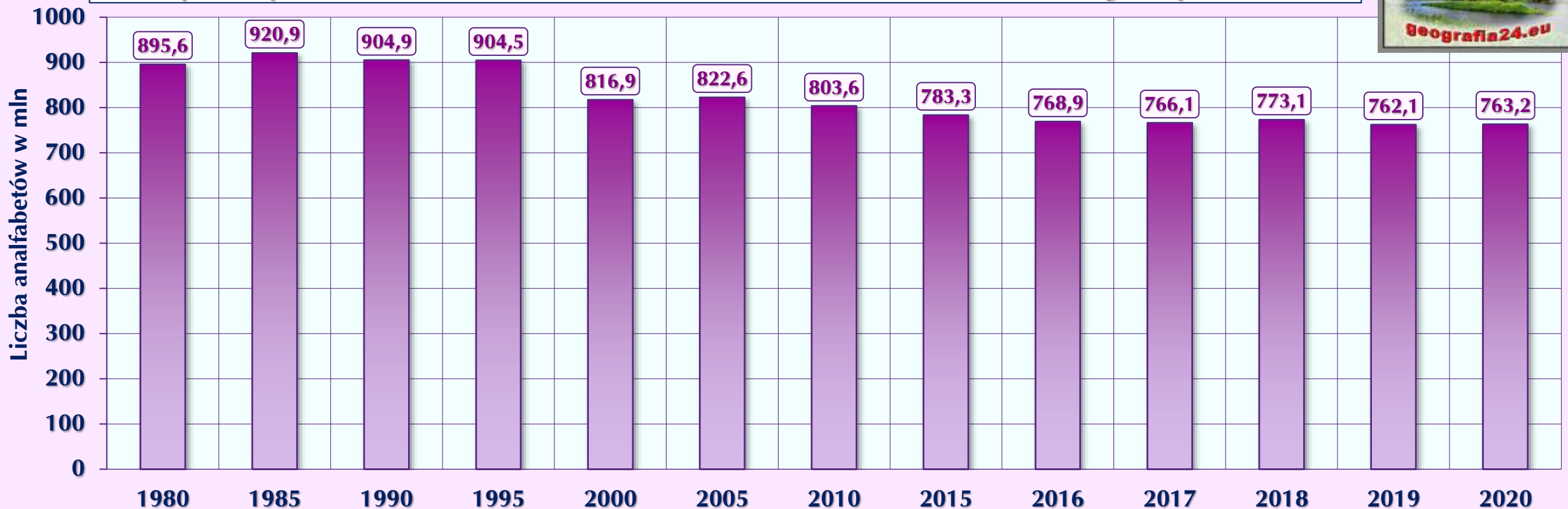
- **Analfabetyzm** – określenie odnoszące się do braku umiejętności czytania i pisania, ograniczającej możliwość człowieka do pełnego uczestnictwa w życiu społecznymi i zdobywania wykształcenia.
- **Wskaźnik analfabetyzmu** – określa odsetek osób w wieku 15 lat i więcej nieumiejących czytać i pisać.

Analfabetyzm na świecie

- Na świecie około 760 mln osób w wieku 15 lat i więcej nie potrafi czytać i pisać (w 2020 roku 763 mln osób).
 - Pomimo ciągłego wzrostu populacji świata, liczba analfabetów w ciągu ostatnich kilku lat niema się nie zmieniła.
 - Tym samym wskaźnik analfabetyzmu wykazuje tendencję do zmniejszania się.
 - Jest to stały trend występujący od połowy XIX wieku, kiedy to w najlepiej uprzemysłowionych krajach świata wprowadzono powszechną edukację (np. w Wielkiej Brytanii i Francji) – spowodowało to w tych państwach szybki spadek populacji analfabetów (już na początku XX wieku wskaźnik analfabetyzmu spadł do jednocyfrowych wartości).

Zmiany liczby analfabetów w wieku 15 lat i więcej na świecie od 1980 r. wg danych UNESCO

Analfabetyzm

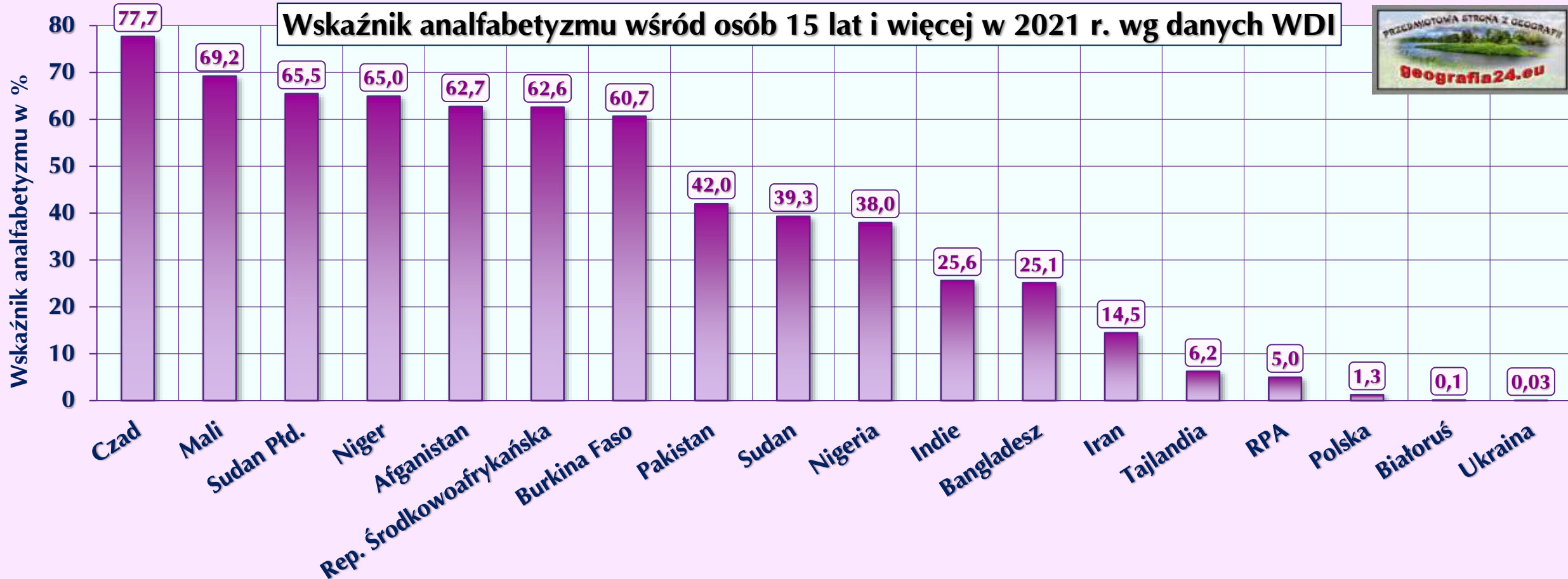
- Analfabetyzm jest problemem wielu krajów Afryki i Azji oraz w mniejszym stopniu Ameryki Łacińskiej.
 - W znacznym stopniu ogranicza ich rozwój gospodarczy.
 - Wskaźnik analfabetyzmu w wielu krajach słabo rozwiniętych wynosi nawet kilkadziesiąt procent.
 - Główną przyczyną tego problemu jest słaby dostęp do edukacji oraz względy kulturowe – koniecznością zajmowania się przez dzieci domem, w tym opieką młodszym rodzeństwem.

Analfabetyzm

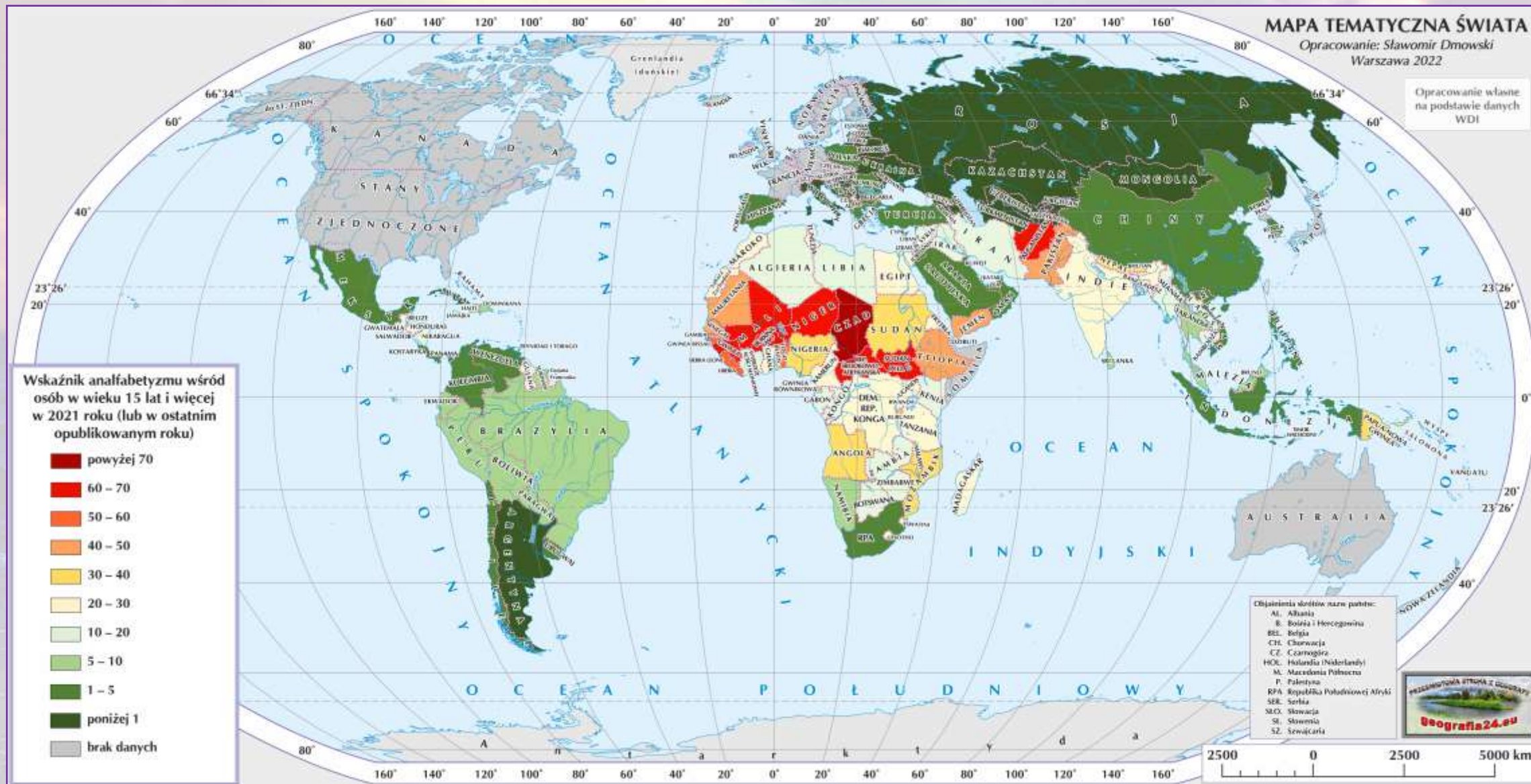
- W Afryce znaczny odsetek osób (często w niektórych krajach powyżej 30%) dalej nie potrafi czytać i pisać.
 - Na przykład w Czadzie, Mali, Sudanie Południowym czytać i pisać nie potrafi ponad 65% społeczeństwa.
 - Analfabetyzm dotyka częściej w tych krajach (oraz innych afrykańskich) kobiety (60%) niż mężczyzn (40%),
 - Podobnie źle wypadają niektóre, szczególnie biedniejsze kraje arabskie, gdzie znacznie rzadziej także posyła się dziewczynki do szkół (lub wcześniej kończą one naukę).

Wskaźnik analfabetyzmu wśród osób 15 lat i więcej w 2021 r. wg danych WDI

Wskaźnik analfabetyzmu na świecie

- Wysokie wartości wskaźnika analfabetyzmu obserwujemy także w krajach południowej części Azji.
- W samych Indiach obecnie żyje około ćwierć miliona analfabetów (wskaźnik analfabetyzmu wynosi 25,6%).

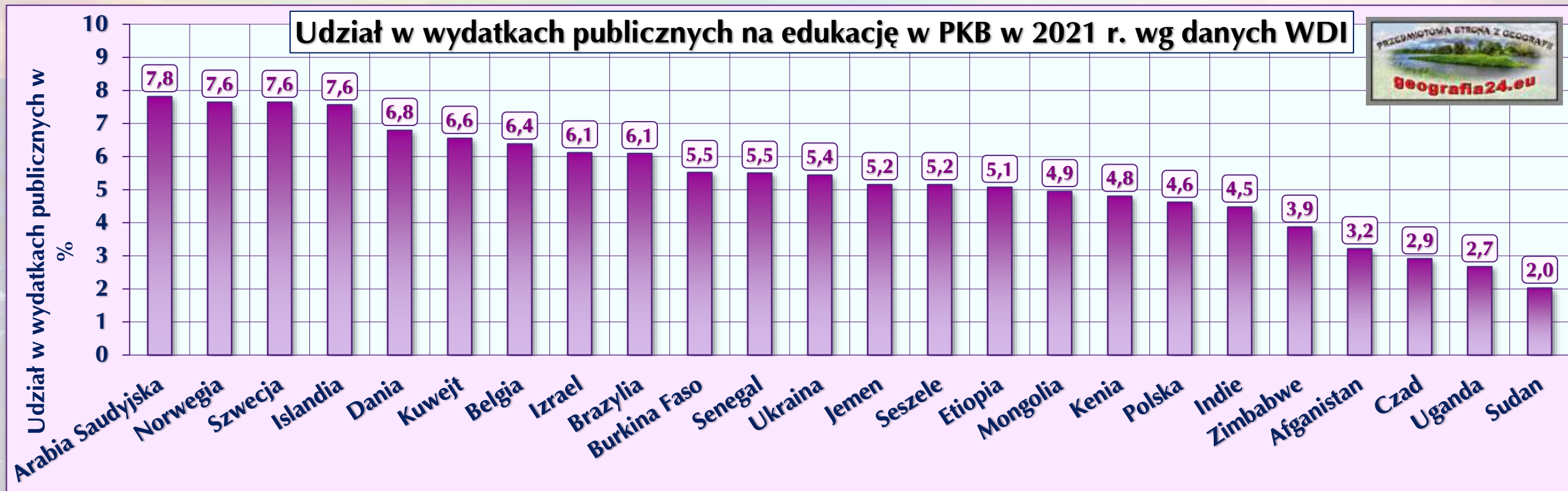
Związek między wykształceniem ludności a rozwojem społeczno-gospodarczym kraju

- Duże wartości wskaźnika analfabetyzmu i niewielki odsetek ludności z wyższym wykształceniem bardzo niekorzystnie wpływają na funkcjonowanie gospodarek takich państw.
- Najlepiej rozwinięte państwa, stawiające na zaawansowane technologie potrzebują wykształczonej kadry.
 - Brak odpowiedniej liczby takich pracowników wpływa hamująco na takie państwa.
- Zatrudnienie w działach gospodarki opartych na zaawansowanych technologiach umożliwia znacznie większe dochody (w odróżnieniu od rolnictwa i przemysłu wydobywczego, poza surowcami energetycznymi).
- Dlatego słabo rozwinięte państwa świata, nie mające odpowiedniej ilości wykształconych osób, wciąż pozostają słabo rozwinięte – to świetnie widać w przypadku analizy wskaźnika HDI dla takich państw.

Przyczyny różnego stopnia zaspokojenia potrzeb edukacyjnych

- Najważniejsze przyczyny różnego stopnia zaspokojenia potrzeb edukacyjnych:
 - zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państw świata,
 - zróżnicowanie wielkości oraz sposobu finansowania edukacji,
 - w państwach bogatszych jest zwykle finansowana ze środków publicznych, np. państwo zapewnia finansowanie odpowiedniego wyposażenia szkół, podręczników i pomocy edukacyjnych dla uczniów, np. zakup tabletów;
 - w krajach biedniejszych jest finansowana ze środków prywatnych, np. w Polsce nauczyciel musi kupić sobie sam komputer do pracy w domu, wykonywać wydruki dla uczniów używając prywatnego papieru – ponieważ często szkoła wszędzie musi oszczędzać kosztem ucznia (zdecydowanie gorzej jest oczywiście w Afryce, Azji i Ameryce Łacińskiej).

Przyczyny różnego stopnia zaspokojenia potrzeb edukacyjnych

- **Inne przyczyny różnego stopnia zaspokojenia potrzeb edukacyjnych:**
 - **wcześniejsze upowszechnienie edukacji w państwach wysoko rozwiniętych niż w pozostałych krajach,**
 - **niewydolność systemu oświaty związana między innymi z niedostateczną liczbą szkół, słabym ich wyposażeniem oraz niewystarczającą liczbą dobrze wykwalifikowanych nauczycieli,**
 - **słabo rozwinięta infrastruktura transportowa oraz utrudniony dostęp do szkół (w tym także dostęp dla osób niepełnosprawnych),**
 - **uwarunkowania społeczne i kulturowe – stosunek do nauki zależy np. od wykształcenia rodziców, poglądów na temat obowiązków rodzinnych i pracy dzieci oraz od sytuacji materialnej rodzin.**

Skutki różnego stopnia zaspokojenia potrzeb edukacyjnych

- **Najważniejsze skutki różnego stopnia zaspokojenia potrzeb edukacyjnych:**
 - **uzyskiwanie różnych dochodów i tak np. osoby z wyższym wykształceniem zarabiają najczęściej (nie dotyczy to np. wykształconych nauczycieli z Polski) więcej niż osoby z niższym wykształceniem,**
 - **wzrost PKB (istnieje wyraźny związek między wydatkami na rozwój systemu oświaty a rozwojem gospodarczym państwa – świetnie to widać w przypadku krajów skandynawskich, gdzie wysokie wydatki na edukację wielokrotnie się zwracają),**
 - **duże zróżnicowanie zawodowe ludności umożliwiające przedsiębiorcom zatrudnianie pracowników o poszukiwanych kwalifikacjach,**
 - **migracje w celu podniesienia kwalifikacji, podjęcia nauki lub pracy zgodnej z zainteresowaniami oraz zaspokajającej ambicje zawodowe pracownika,**
 - **mniejsza zapadalność na niektóre choroby (osoby wykształcone posiadają lepszą wiedzę na temat szczepień i dróg zakażenia takimi chorobami, jak COVID-19, malaria, AIDS czy cholera, co ogranicza rozprzestrzenianie się chorób),**
 - **rozwój gospodarki opartej na wiedzy (tworzenia innowacyjnych produktów oraz usług).**

KONIEC

**Materiały pomocnicze do nauki
Opracowane w celach edukacyjnych (niekomercyjnych)**

Opracowanie i redakcja: *Sławomir Dmowski*
Kontakt: *kontakt@geografia24.eu*

**WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
- KOPIOWANIE ZABRONIONE -**